

Słowo wstępne

Niniejszy, siódmy tom rocznika „Wieki Stare i Nowe”, wydawanego przez Instytut Historii Uniwersytetu Śląskiego, zawiera 11 artykułów, dotyczących średniowiecza, czasów nowożytnych oraz najnowszych. Podobnie jak w poprzednich tomach, większość tekstów poświęcona jest XX wiekowi, który obfituje w tematy wciąż mało przebadane lub wymagające weryfikacji.

Tom rozpoczyna artykuł Pawła Dudy, w którym autor przedstawił stosunek Stolicy Apostolskiej do najważniejszego wydarzenia rokoszu sandomierskiego, jakim była bitwa pod Guzowem. Obecny w Rzeczypospolitej nuncjusz papieski Francesco Simonetta był świadkiem owej bitwy i opisał ją w kilku listach. Autor niniejszego opracowania przeanalizował ich wartość poznawczą, uwzględniając współczesny stan badań historycznych.

Drugi tekst, Joanny Lusek, dotyczy rozwoju służby zdrowia i opieki społecznej w Katowicach na przełomie XIX i XX wieku, tj. w czasie, kiedy rozpoczął się jej intensywny rozrost. Zawiera wiele materiału faktograficznego, dotychczas niepublikowanego.

Na temat postaci gen. Stanisława Szeptyckiego powstało już wiele opracowań, okazuje się jednak, że nie wszystkie wątki jego życiorysu są dostatecznie wyjaśnione, co pokazał w swoim artykule Sylwester Fertacz. Naświetlił w nim rolę gen. Stanisława Szeptyckiego na wschodnich i zachodnich kresach kształtującej swoje granice Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1920–1922.

Z kolei Joanna Januszewska-Jurkiewicz, po wieloletniej kwerendzie źródeł zgromadzonych w archiwach wileńskich, zaprezentowała stosunek narodów zamieszkujących Wileńszczyznę (Polaków, Litwinów, Białorusinów, Żydów) do idei samostanowienia narodów na tym terenie.

Barbara Piasecka w swoim artykule poruszyła temat, który w latach PRL przewijał się tylko jako wątek przypadkowy w opracowaniach historycznych, a mianowicie zbadała rolę Kościoła rzymskokatolickiego w wychowaniu młodzieży na płaszczyźnie życia publicznego, poza Kościołem. Autorka wybrała teren diecezji katowickiej w latach urzędowania w niej bp. Arkadiusza Lisieckiego (1926–1930). Są to zarazem pierwsze lata istnienia tej diecezji, która odpowiedzieć musiała na wiele wyzwań, jakie dla Kościoła niosła ówczesna sytuacja w województwie śląskim.

Maria Wanda Wanatowicz podjęła aktualną wciąż problematykę badawczą dotyczącą unifikacji autonomicznego województwa śląskiego z całym obszarem Drugiej Rzeczypospolitej. Wiadomo, że konwencja genewska i autonomia stwarzały w tym względzie znaczną barierę w procesie integracji. O tym, że istniały jednak duże możliwości jej pokonywania, świadczyło wprowadzenie na obszar województwa ogólnopolskiej ustawy ubezpieczeniowej na wypadek bezrobocia, która była nowelizowana i finansowana przez władze centralne. Dla dużego skupiska robotników, jakim był Górny Śląsk, miała istotne znaczenie.

Obrona Westerplatte to — wydawałoby się — wyczerpany już temat. Krzysztof Zajączkowski znalazł w nim jednak nowe wątki, które wydobyl z pochodzącej z lat 60., nieznanej dotąd korespondencji ówczesnego dowódcy polskiego na Westerplatte mjr. Stefana Fabiszewskiego.

Wśród historyków, zwłaszcza młodych, duże zainteresowanie wzbudzają wciąż działania Armii Czerwonej na Śląsku w 1945 roku, szczególnie na tej jego części, która przed II wojną światową należała do Rzeszy Niemieckiej. Bartosz Buśkiewicz pokazał na przykładzie Bytomia różnorodne konsekwencje zajęcia miasta przez Armię Czerwoną oraz początki organizacji polskiego życia społeczno-gospodarczego.

Joanna Górka w swoim artykule podjęła tematykę szkolnictwa na Śląsku w okresie PRL, w latach 70. Pokazała, że nie stroniono wówczas od eksperymentów pedagogicznych. Autorka przeanalizowała jeden z nich, zwany „Szkołą talentów”, opracowany w 1972 roku.

Całość tomu zamyka tekst ks. Henryka Olszara, przedstawiający powstawanie i rozwój parafii Kościoła rzymskokatolickiego na terenie obecnych Katowic od średniowiecza aż do współczesności. Ten historyczny przegląd stanowi istotny fragment dziejów Górnego Śląska, pokazuje on, w jakich uwarunkowaniach społeczno-politycznych działał Kościół na tym terenie i jakie konsekwencje miały one dla jego rozwoju.

Sylwester Fertacz
Maria W. Wanatowicz